

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาคั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามระบบการผลิตสมัยใหม่ที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจตามคำแนะนำของหน่วยงานราชการและศึกษาถึงการปรับตัวหรือ โต้ตอบของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านป่าเถะใน

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยเริ่มจากการลงพื้นที่เพื่อสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสภาพปัญหาและวิธีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน แล้วกลับมาทำการศึกษาเอกสารทางวิชาการเพิ่มเติมในเรื่องของแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดที่จะทำการศึกษาแล้วจึงลงพื้นที่อีกครั้งเพื่อทำการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป โดยใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาคือการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 6 กลุ่มคือ

1. กลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน
2. กลุ่มผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้นำตามความเชื่อ
3. กลุ่มชาวบ้าน เช่น ผู้นำกลุ่มแม่บ้านและเยาวชน
4. กลุ่มเจ้าหน้าที่สังกัดหน่วยงานภาครัฐในชุมชน เช่น ครูตชด.และเจ้าหน้าที่อบต.ประจำหมู่บ้าน
5. กลุ่มเจ้าหน้าที่สังกัดองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น อดีตเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงไทย-นอร์เวย์ เจ้าหน้าที่องค์กรแคร่
6. กลุ่มผู้ค้า เช่น พ่อค้าที่เข้ามาซื้อผักในชุมชนและพ่อค้าที่นำสินค้ามาขายในชุมชน

ซึ่งนอกจากผู้ทำการวิจัยจะใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์โดยตรงแล้วก็ใช้วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมและการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆของชุมชน

1. สรุปผลการศึกษา

ก. ปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในได้แก่ปัจจัยดังต่อไปนี้

1. บริบทชุมชน

จากการศึกษาพบว่าบริบทของชุมชนมีผลโดยตรงต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการปรับตัวหรือได้ตอบสนองการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆของชุมชน

กล่าวคือ การที่ปัจจุบันมีจำนวนผู้ได้รับการศึกษา สามารถอ่านออกเขียนได้เพิ่มมากขึ้นทำให้ระบบความคิดในคนรุ่นใหม่มีความใกล้เคียงกันจึงง่ายต่อการทำความเข้าใจและสื่อสาร โดยเฉพาะการมีความคิดที่ใกล้เคียงกันในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำให้ปัจจุบันชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น

ขณะเดียวกัน ความเป็นชาติพันธุ์ม้งที่มีการให้ความเคารพในระบบการปกครองตามความอาวุโสและบรรพบุรุษดั้งเดิมก็ทำให้ได้รับความร่วมมือที่ดีจากชุมชนและง่ายต่อการปกครองดูแล โดยเฉพาะการให้ความร่วมมือในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบของการบวชป่า การเช่นเทพเจ้าผู้ครองผืนป่าและไฟอันเป็นการดีโดยตรงต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

สำหรับระบบการผลิตที่เกิดจากการทำไร่ผืนหันมาทำการปลูกพืชเศรษฐกิจทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะทำให้ชุมชนมีระดับรายได้ที่มากขึ้น แต่ในระยะแรกที่ชุมชนหันมาทำอาชีพปลูกพืชเศรษฐกิจก็ได้เป็นสาเหตุสำคัญในการเปิดพื้นที่ป่าและก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

2. ปัจจัยภายใน

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยภายในมีผลโดยตรงต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน

กล่าวคือสมาชิกในชุมชนจะมีการถ่ายทอดและเรียนรู้ในเรื่องต่างๆจากวิถีชีวิตประจำวัน พิธีกรรมและความเชื่อที่กระทำกันภายในชุมชนทั้งจากการเข้าร่วมกิจกรรมโดยตรงและซึมซับเองรวมทั้งการถ่ายทอดในระดับครัวเรือน เช่น การการถ่ายทอดความเชื่อและทัศนคติโดยการเข้าร่วมพิธีกรรมบวชป่า ที่เชื่อว่ามีเทพผู้ครองผืนป่าและสถานที่ต่างๆ จึงมีการเรียนรู้และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

ขณะเดียวกันชุมชนฯก็มีการนำเรื่องของ "ภาวะผู้นำในชุมชน" มาใช้ร่วมกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากการที่มีผู้นำในชุมชนทั้งระดับผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทำหน้าที่และมีบทบาทในการควบคุมให้ชุมชนมีการขับเคลื่อนให้สังคมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

เช่นเดียวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ปัจจุบันมีการให้ความร่วมมือมากยิ่งขึ้นเพราะสมาชิกในชุมชนเริ่มมีความเข้าใจและเห็นความสำคัญในงานของส่วนรวมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งการที่คณะกรรมการหมู่บ้านในปัจจุบัน โดยมากเป็นกลุ่มคนสมัยใหม่ที่มีการศึกษาและไม่มีการปฏิบัติเกี่ยวข้องกับยาเสพติดจึงได้รับความเชื่อถือและความร่วมมือจากคนในชุมชนมากกว่าในอดีต

รวมทั้งปัจจุบัน ได้มีการแบ่งกลุ่มและองค์กรต่างๆภายในชุมชนทำให้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบมากขึ้นและแต่ละกลุ่มมีบทบาทในด้านต่างๆภายในชุมชนที่แตกต่างกันไป จึงง่ายต่อการขอความร่วมมือและการพัฒนาชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน มักจะรับผิดชอบหลักในการเฝ้าอยู่เวรยามเพื่อระวังภัยจาก ไฟป่า เป็นต้น

3. ปัจจัยภายนอก

จากการศึกษาพบว่าปัจจัยภายนอกมีผลทั้งส่งเสริมและบั่นทอนต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

กล่าวคือมีการส่งเสริมเกือบจะทุกด้านจากภายนอก ทั้งจากหน่วยงานราชการ เอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชนทำให้ชุมชนได้รับความรู้และมีการพัฒนาไปจกอดีตอย่างมาก ซึ่งก็ส่งผลต่อศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติแตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น การส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือ ความรู้ในเรื่องการปลูกพืชเศรษฐกิจจาก โครงการพัฒนาพื้นที่สูง ไทย-นอร์เวย์ทำให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ในระยะแรกก็ได้ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้น เนื่องจากชุมชนหันไปทำการเกษตรแบบเชิงพาณิชย์ ซึ่งในระยะต่อมาก็ได้ให้ความรู้ในการป้องกันปัญหาทางสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน ก็มีส่วนทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น

สำหรับการซื้อขายจากภายนอกทำให้ชุมชนมีการเปิดประตูโลกภายนอกมากขึ้น มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้แต่ละครัวเรือนในชุมชนมีระดับรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต แต่ก็ส่งผลทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง เพราะเป็นการผลักดันให้ชุมชนเข้าสู่กระแสทุนนิยม จึงมีการเปิดพื้นที่ป่า และก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม

เช่นเดียวกับการรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากภายนอกที่ปัจจุบันชุมชนสามารถรับรู้ข่าวสารข้อมูลจากสื่อต่างๆอย่างมากมาย ทั้งจากสื่อประเภทวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และจากการประชุมประจำเดือน การมีเสียงตามสายกระจายข่าวทำให้ชุมชนสามารถทราบและติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา การรับรู้ข้อมูลข่าวสารนี้ส่งผลดีต่อชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการมากยิ่งขึ้น

สำหรับการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก มีเพียงการแย่งชิงสายน้ำที่เกิดจากลำห้วยเท่านั้นที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนของชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในมีที่ดินทำกินอยู่เหนือต้นน้ำในขณะที่เกษตรกรบ้านปากกล้วยและแม่ยางห้ามีที่ดินทำกินอยู่ตอนล่าง ในหน้าแล้งน้ำ

จึงมีไม่เพียงพอเพราะต่างก็ทำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ต้องการน้ำหล่อเลี้ยงตลอดปี อย่างไรก็ตาม ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรน้ำระหว่างชุมชนสามารถแก้ไขและหาทางออกได้โดยให้เกษตรกรที่มีที่ดินอยู่เหนือน้ำเลิกทำการเกษตรและปลูกต้นไม้เสริม

แต่ปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐโดยอุทยานแห่งชาติขุนนางยังมีความขัดแย้งและปัจจุบันกำลังทำการแก้ไขปัญหาร่วมกันอยู่ เนื่องจากอุทยานแห่งชาติต้องการประกาศเขตพื้นที่อุทยานเพิ่มแต่ชุมชนป่าเกี๊ยะในและชุมชนรอบข้างไม่ยินยอมเพราะที่ดินทำกินบ้านพักอยู่อาศัยและพื้นที่ป่าจะตกเป็นของอุทยานฯทั้งหมด หากเป็นเช่นนั้นจริงชุมชนจะไม่มีสิทธิ์ใดๆอีก

อย่างไรก็ตามการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอกกลับส่งผลดีต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม เพราะทำให้ชุมชนเกิดความหวงแหนในทรัพยากรและมีมาตรการ วิธีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากขึ้น

4. ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ได้แก่การที่ชุมชนใช้ทุนทางสังคมทั้ง 6 ประเภทที่มีอยู่แล้วภายในชุมชนเพื่อนำมาช่วยในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ พบว่าชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติครบอุดมสมบูรณ์เกือบทุกชนิดคือ ทั้งทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรที่ดินทำกิน โดยในอดีตชุมชนเคยประสบกับภาวะทางสิ่งแวดล้อมคือป่าไม้ลดน้อยลงเนื่องจากมีการเปิดป่าเพื่อเป็นพื้นที่ดินทำกินมาก แต่ปัจจุบันชุมชนฯ ได้มีมาตรการต่างๆ ในการจัดการและอนุรักษ์ป่าเป็นอย่างดี ป่าไม้ที่เคยเสื่อมโทรมจึงมีการฟื้นตัวกลับมาอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และไม่มีมีการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่ดินทำกินอีก

การที่ทรัพยากรธรรมชาติไม่มีปัญหาทางสิ่งแวดล้อม จึงย่อมหมายถึงชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติในระดับที่ดี

2. ทุนภูมิปัญญาชาวบ้าน พบว่าชาวม้งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติมาช้านาน ทำให้มีภูมิปัญญาหลายอย่างในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยสะท้อนให้เห็นในรูปแบบของการเลือกพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ดินทำกิน การแบ่งพื้นที่ป่า และพื้นที่สุสานตามภูมิปัญญาชาวม้ง ภูมิปัญญาเหล่านี้ทำให้รู้ว่าพื้นที่ดินหรือป่าผืนดังกล่าวมีจุดเด่น จุดด้อยเช่นไรบ้างจึงมีส่วนในการส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

3. ทุนประเพณี/ความเชื่อ พบว่าชุมชนหมู่บ้านป่าเกี๊ยะในซึ่งเป็นชาวม้งประเพณีและความเชื่อเกือบทั้งหมดล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของพิธีกรรมและความเชื่อ เช่น พิธีกรรม การคงเซ้ง(Ntoo Xeeb) ที่ทำการอันเชิญเทพเจ้าทั้ง 4 มาคุ้มครองผืนป่า และทุกอย่างที่อาศัยอยู่ในชุมชน ผืนป่าเป็นต้น

ทุนประเพณีและความเชื่อที่เช่นเดียวกันกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีส่วนในการส่งเสริมและช่วยให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

4. ทุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าชุมชนบ้านมั่งป่าเกี๊ยะในมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลากหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพและใช้ได้ผลคือ การแบ่งเขตพื้นที่ในอาณาเขตบริเวณออกเป็น 4 พื้นที่ด้วยกันคือ เขตพื้นที่ป่า เขตพื้นที่อยู่อาศัย เขตพื้นที่ดินทำกินและเขตพื้นที่อุทยาน โดยในแต่ละเขตจะมีการวางกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคมให้สมาชิกภายในชุมชนปฏิบัติตาม เช่น ห้ามตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์เป็นอันขาด ห้ามขยายพื้นที่ดินทำกินเกินกว่าเขตพื้นที่ๆที่มีอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้น กฎเกณฑ์เหล่านี้จึงมีส่วนช่วยทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่าการที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรฯในชุมชนส่วนหนึ่งเป็นเพราะถูกแรงกดดันจากภายนอกคือชุมชนรอบข้างและเจ้าหน้าที่อุทยานฯในการเข้ามาช่วงชิงชิงทรัพยากรภายในร่วมกับชุมชนฯ

5. ทุนการใช้เครือข่าย ชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในได้ร่วมเป็นสมาชิกกับ 2 เครือข่ายด้วยกันคือ เครือข่ายสิ่งแวดล้อมมั่งและเครือข่ายหมู่บ้านสายกลาง จ.เชียงใหม่ ซึ่งทั้งสองเครือข่ายต่างมีวัตถุประสงค์ที่ใกล้เคียงกัน คือเพื่อให้ความช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยปัจจุบันผู้นำหลายคนในชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในก็ได้ร่วมเป็นคณะกรรมการสองเครือข่ายนี้เช่นกัน

การร่วมเป็นสมาชิกกับกลุ่มเครือข่ายต่างๆทำให้ชุมชนมีความรู้และความเข้มแข็งในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งส่งผลดีโดยตรงต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรฯของชุมชน

6. ทุนทรัพยากรบุคคล ชุมชนหมู่บ้านป่าเกี๊ยะในมีกลุ่มต่างๆทำหน้าที่และบทบาททางสังคมแตกต่างกันไป กล่าวคือ ในระดับชุมชนมีคณะอาวุโสทำหน้าที่ควบคุมกฎเกณฑ์ทางด้านจริยธรรม ศีลธรรม มีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่พัฒนาชุมชนและสอดส่องดูแลความเรียบร้อยทั่วไปภายในชุมชน เช่นเดียวกับในระดับครัวเรือนและตระกูลแซ่จะมีผู้นำอาวุโสสูงสุดดูแลกลุ่มคนในตระกูลและครัวเรือนนั้นๆ

การที่ผู้นำแต่ละคนต่างก็ทำหน้าที่ของตัวเอง ย่อมเป็นการสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชน และการที่ชุมชนมีความเข้มแข็งก็ย่อมส่งผลดี โดยตรงต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ข. การปรับตัวหรือโต้ตอบของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม
ผลจากการศึกษาถึงการปรับตัวหรือโต้ตอบของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและ
สิ่งแวดล้อม ได้ผลการศึกษาโดยสรุปดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ

จากการศึกษาพบว่าในอดีตคือระยะแรกเริ่มของการตั้งเป็นตัวหมู่บ้าน ชุมชนมีการทำเกษตร
แบบดั้งเดิม คือมีเศรษฐกิจแบบพอเพียง(Sufficiency Economy) มุ่งผลิตเพื่อการบริโภคและไว้ใช้
ในครัวเรือนเท่านั้น แต่ต่อมาเมื่อมีนโยบายและ โครงการพัฒนาต่างๆที่มุ่งเน้นหรือต้องการ
เปลี่ยนแปลงระบบการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนเป็นการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อทดแทนการ
ปลูกฝิ่น พร้อมกับจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ อาทิ การตัดถนน การสร้างโรงเรียน การเดิน
สายไฟฟ้าเข้าสู่ชุมชน ก็ได้ทำให้ชุมชนหันไปทำการเกษตรในเชิงพาณิชย์(Commercial
Agriculture)อย่างเต็มตัว มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าเพื่อการบริโภค สิ่งต่างๆเหล่านี้ได้เป็น
แรงผลักดันให้ชุมชนตกอยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมซึ่งมีทั้งส่วนที่ช่วยทำให้
ชุมชนมีคุณภาพชีวิตและระดับรายได้ที่ดีขึ้น และมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

2. การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางด้านสังคม

ในอดีตชุมชนอยู่กันอย่างเรียบง่าย เนื่องจากยังไม่มีติดต่อกับโลกภายนอกมากนัก การ
เปลี่ยนแปลงใดๆทางด้านสังคมจึงมีไม่มาก อย่างไรก็ตามมี 3 ปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมภายใน
ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากคือ

1. การที่มีการสร้างโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนรับป่าปอ์ตั้งขึ้นภายในชุมชน
2. การที่มีการตัดถนนเข้าสู่ตัวหมู่บ้าน
3. การที่มีโครงการพัฒนาพื้นที่สูงไทย – นอร์เวย์เข้าไปสนับสนุนให้ชุมชนปลูกพืช

เศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น

ปัจจัยเหล่านี้ได้ทำให้ชุมชนมีการเปิดตัวและติดต่อกับสังคมโลกภายนอกมากขึ้น ซึ่งการมี
ปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกก็ได้้นำการเปลี่ยนแปลงต่างๆทั้งในด้านที่ดีและไม่ดีเข้าสู่สังคมบ้าน
ป่าเกี๊ยะในเป็นอันมาก การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นและเห็นได้อย่างชัดเจนภายในชุมชนมี
อยู่ด้วยกัน ประการคือ

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากการทำเกษตรแบบพอเพียงเป็นเกษตรเพื่อการพาณิชย์
เมื่อมีการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ทำให้มีการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติขึ้นระหว่างชุมชน
บ้านป่าเกี๊ยะในและชุมชนบ้านปากกล้วยกับบ้านแม่ยางห้า เนื่องจากในฤดูแล้งปริมาณน้ำจากลำธาร
มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ เพราะเป็นพืชเศรษฐกิจต่างก็ต้องการใช้น้ำหล่อเลี้ยงความชุ่มชื้น
ตลอดทั้งวัน ชุมชนทั้ง 3 แห่งจึงแก้ไขปัญหาคือการให้เกษตรกรบ้านป่าเกี๊ยะในที่ที่มีไร่อยู่บริเวณ

ต้นน้ำเลิกทำและปลูกต้นไม้แทน ถึงแม้ว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาก็ได้ แต่เกษตรกรที่สูญเสียที่ดินทำกิน ไปก็เกิดความไม่พอใจเนื่องจากไม่ได้รับค่าชดเชยหรือได้รับการแบ่งที่ดินทำกินจากเกษตรกรได้น้ำแต่อย่างใด

ขณะเดียวกันก็ได้เกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เช่นกัน เนื่องจากกรมป่าไม้โดยหน่วยจัดการต้นน้ำบ่อแก้วและอุทยานแห่งชาติขุนเขานต้องการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์และทำการประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งซ้อนทับกับเขตที่อยู่และที่ดินทำกินของชุมชน ปัจจุบันได้มีการหาทางออกร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้นำแต่ละชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายป่าไม้ดังกล่าวร่วมกัน โดยมีมติว่าจะทำการวัดเขตพื้นที่ที่จะประกาศเป็นเขตอุทยานฯ ใหม่ซึ่งจะมีการกันเขตพื้นที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของชุมชนก่อนทำการประกาศ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินการ

2. ชุมชนมีการบริโภคนิยมอย่างแพร่หลาย

กล่าวคือ เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชนและแต่ละครัวเรือนเริ่มมีรายได้มากขึ้น จึงมีการซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆมาใช้และครอบครองไว้ในครัวเรือน ซึ่งก็ส่งผลทำให้เกิดมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้นตามมาเช่นกัน

3. ปัญหายาเสพติดระบาดภายในชุมชน

กล่าวคือหลังจากที่เลิกปลูกฝิ่นแล้วก็มีปัญหายาเสพติดประเภทผงขาวมาระบาดในชุมชนอย่างหนัก ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมาอย่างมากมายไม่ว่าจะเป็นการลักเล็ก ขโมยน้อย การนำที่ดินออกขายและจำนองจนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง และเมื่อปัญหายาเสพติดประเภทผงขาวเริ่มเบาบางลงก็ได้มีเสพติดประเภทยาบ้าเข้ามาระบาดแทน โดยเฉพาะปี 2544 – 2545 ได้ระบาดในชุมชนอย่างหนัก รัฐบาลได้ใช้มาตรการต่างๆปราบปรามอย่างหนัก

ปัญหาจากยาเสพติดทั้งสองชนิดดังกล่าวทำให้ชุมชนมีการปรับตัวและแก้ไขปัญหาโดยการร่วมมือกับส่วนราชการทำการปราบปรามและใช้มาตรการทางสังคมภายในชุมชนจัดการกับคนที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดอย่างจริงจัง จนในที่สุดปัจจุบันสามารถกำจัดยาเสพติดทั้งสองชนิดดังกล่าวหมดไปจากชุมชนแล้ว

3. การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวทางด้านสิ่งแวดล้อม

สภาพสิ่งแวดล้อมในระยะแรก โดยมากจะเป็นพื้นที่ป่าไม้สลับกับป่าหญ้าคา โดยเป็นป่าไม้ในลักษณะที่เพิ่งมีการฟื้นตัว ต้นไม้ไม่ใหญ่มากนัก ในระยะแรกปัญหาสิ่งแวดล้อมมีน้อย เนื่องจากไม่ได้ทำการบุกรุกพื้นที่ป่าเท่าที่ควรแต่เมื่อชุมชนหันมาทำการปลูกพืชเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการค้า ก็ได้มีการขยายพื้นที่ ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงไปอย่างมาก

ฉะนั้นผู้นำในชุมชนจึงได้มีการประชุม เห็นว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจทำให้ต้องมีการขยายพื้นที่เพาะปลูก ต้นไม้ก็จะลดน้อยลง ไม่เป็นผลดีต่อชุมชน ขณะเดียวกันช่วงเวลาดังกล่าวชุมชนก็ได้ถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้ทำการกวดขันอย่างหนัก โดยการพยายามเวนคืนที่ดินทางการเกษตรของชุมชนให้เป็นพื้นที่ปลูกต้นไม้ ตามนโยบายการเพิ่มเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของกรมป่าไม้ในขณะนั้น

ชุมชนจึงได้ทำการปรับตัวโดยการแบ่งเขตพื้นที่ในชุมชนออกเป็นพื้นที่ต่างๆด้วยกันคือ พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่คนทำกินและพื้นที่ป่า โดยได้มีการแบ่งพื้นที่ป่าออกย่อยเป็นป่าอีก 3 ประเภท คือ ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอยและป่าชุมชน และทำการออกกฎเกณฑ์ให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นวิธีการจัดการดูแลกันเองตามภูมิปัญญาและความสามารถของชุมชน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นการพิสูจน์และยืนยันให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดการดูแลและอยู่กับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้มาช่วยจัดการดูแลแทนชุมชน

2. การอภิปรายผลการศึกษา

2.1. การอภิปรายผลทั่วไปจากการศึกษา

ในการอภิปรายถึงผลการศึกษาคั้งนี้จะทำการอภิปรายใน 2 ประเด็นหลักๆด้วยกันคือศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านม้งป่าเกี๊ยะใน ซึ่งจะขอทำการอภิปรายผลดังต่อไปนี้

ก. ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านม้งป่าเกี๊ยะในเป็นการศึกษาที่อยู่บนพื้นฐานแนวคิดของการใช้ทุนทางสังคมเป็นหลักซึ่งผลจากการศึกษาพบว่าศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมิได้หยุดนิ่งแต่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา กล่าวคือ จากการที่กระบวนการพัฒนา สถานการณ์และเงื่อนไขจากภายนอกมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะระบบการเกษตรแบบใหม่ที่เข้าสู่ชุมชนมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งระบบสังคมแบบพลวัตรที่มีการขับเคลื่อนและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น เมื่อมีถนนเข้าสู่หมู่บ้านหรือคนภายในชุมชนเดินทางออกนอกชุมชน ก็ย่อมจะได้รับการเรียนรู้ ได้รับข้อมูล ได้เห็นสังคมจากภายนอก แล้วกลับเข้ามาในชุมชนก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เดิมไปสู่ความเหมาะสมในแต่ละสถานะและสถานที่ ฉะนั้นภูมิความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีมาแต่ดั้งเดิมจึงได้รับการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมเพื่อความเหมาะสมในการดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน

สำหรับในอดีตลักษณะการผลิตของชาวบ้านป่าเกี๊ยะในเน้นการเกษตรโดยใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ครัวเรือนชาวเมืองบ้านป่าเกี๊ยะในจึงเป็นครอบครัวใหญ่ที่อาศัยร่วมกันในครัวเรือนเดียว อาชีพหลักที่ชาวบ้านเคยทำคือ ทำไร่ข้าว ข้าวโพด ปลูกฝิ่น และเลี้ยงสัตว์ ทั้งนี้การทำไร่จะใช้วิธีจัดการที่ดินในลักษณะทำยาว – ทิ้งยาว (Long Cultivation - long fallow) โดยทำการเพาะปลูกในพื้นที่เดิมซ้ำ ตั้งแต่ประมาณ 4 – 5 ปี จนถึง 10 ปี จนกว่าดินหมดความอุดมสมบูรณ์แล้วทิ้งพื้นที่ไว้ให้ดินได้พักฟื้นตัวเพื่อคืนความอุดมสมบูรณ์แล้วจึงจะกลับมาทำการเพาะปลูกในพื้นที่เดิมซ้ำอีก โดยมากชาวม้งเลือกทำไร่ในพื้นที่ต่ำกว่าที่อยู่อาศัย บริเวณที่เป็นป่าเบญจพรรณที่ประกอบไปด้วยไม้ดิง ไม้ซางและไม้บง การปลูกข้าวไร่ส่วนหนึ่งต้องนำมาใช้เลี้ยงผีปู่ย่าเพราะมีความเชื่อว่าจะต้องกินข้าวใหม่หลังการเก็บเกี่ยว การเพาะปลูกในช่วงแรกจึงเชื่อมโยงการผลิตเข้ากับความเชื่อเกี่ยวกับความกตัญญูและความเคารพในระบบธรรมชาติที่ไม่เน้นการผลิตที่มุ่งทำลายทรัพยากร

แต่จากการที่ชุมชนต้องดำรงอยู่ภายใต้การปะทะจากระบบการพัฒนา ซึ่งในภาพรวมเป็นการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจระบบทุนนิยม จึงได้ก่อให้เกิดสภาวะวิกฤตทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากระบบเกษตรในชนบทถูกผนวกเข้ากับระบบการค้าทุนนิยม โดยเฉพาะการที่เขตพื้นที่สูงทางภาคเหนือที่มีความสำคัญในการเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร และจากการที่ในอดีตชุมชนในเขตพื้นที่สูงโดยมากได้เคยทำการปลูกฝิ่นและสังคมโดยรวมมองว่าการทำไร่ฝิ่นคือการทำเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย (Shifting Cultivation) อย่างหนึ่ง ฉะนั้นชุมชนบนพื้นที่สูงจึงได้ถูกสังคมไทยเหมาสรุปรวมว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมต่อสภาพป่าไม้

ซึ่งในประเด็นที่สังคม ไทยสรุปว่าชาวเขาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่สูงเสื่อมโทรม ชูพินิจ เกษมณี (2536) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การเชื่อมโยงชาวเขาเข้ากับการตัดไม้ทำลายป่าเป็นเรื่องที่ไม่ให้ความยุติธรรมกับชาวเขาส่วนใหญ่ นอกจากนั้นกลุ่มผู้ทำลายป่าไม้และสภาพแวดล้อมด้วยการใช้ที่ดินอย่างบีบคั้นและใช้สารเคมีมากขึ้นในการทำการเกษตร ซึ่งหากพิจารณาอย่างยุติธรรมแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ยากที่จะปฏิเสธว่ามีใช่ผลพวงของความพยายามให้การพัฒนาทางเศรษฐกิจแก่ชาวเขาของรัฐ

ดังนั้นตลอดที่ผ่านมาการพัฒนาชนบทบนพื้นที่สูงของรัฐไทยจึงมุ่งแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นโดยการปลูกพืชทดแทน และแก้ไขปัญหาล้างแควลุ่มในเขตพื้นที่สูง โดยให้กรมป่าไม้คือผู้เข้ามาดำเนินการจัดการกับพื้นที่ป่าทั่วประเทศ ซึ่งหนึ่งในภารกิจของกรมป่าไม้ก็คือการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม

การที่รัฐเข้ามาทำการจัดการกับทรัพยากรป่าไม้ทั้งหมดของประเทศโดยกรมป่าไม้นั้น (ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) เป็นเพราะในสายตาของรัฐ “พื้นที่ป่าไม้” หมายถึงแหล่งทรัพยากรที่มีค่าทางเศรษฐกิจที่รัฐจะต้องเข้าไปจัดการ เป็นสิ่งที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ในขณะที่เดียวกันรัฐเองก็ต้องการรักษาพื้นที่ป่าไม้เหล่านี้ไว้ เพื่อที่จะสามารถควบคุมการใช้ทรัพยากรให้อยู่ในอำนาจของทางราชการมากขึ้น ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ป่าสงวนและการขยายพื้นที่อุทยานแห่งชาติ สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการจำแนกพื้นที่

ป่าอย่างกว้างขวางของรัฐ โดยมีได้คำนึงถึงชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่กับป่ามาก่อน อีกทั้งทำที่และ
ท่วงทำนองขององค์กรภายนอกที่เข้ามาปกป้องทรัพยากรยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมองชาวเขาในฐานะ
"เป็นคนอื่น" มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม หรือมีทัศนคติว่าชาวเขาซึ่งเคยทำไร่ฝิ่นเป็นเหตุของการทำลาย
ป่า

ถึงแม้ว่ารัฐจะพยายามเข้าไปพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่สูงเพื่อให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นดังเช่นการส่งเสริม
ให้มีโครงการพัฒนาพื้นที่สูงไทย – นอร์เวย์เข้ามาทำการส่งเสริมและให้ความรู้ในเรื่องการปลูกพืช
เศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น แต่อย่างไรก็ตามหลายวิถีการและนโยบายการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมากลับ
เป็นไปอย่างไม่ถูกทาง ซึ่งจะเห็นได้จากผลการสรุปการพัฒนาโดย คณะทำงานติดตามประเมินผลโครงการ
พัฒนาในปี 2538 ที่ได้สรุปไว้ว่า

" การพัฒนาที่ผ่านมาในอดีตเป็นการสงเคราะห์แทบทั้งสิ้น กล่าวคือ ส่วนราชการจะนำเอาสิ่งของ
จำเป็นต่างๆ ไปแจกจ่ายให้แก่ชาวชนบท โดยมีได้ศึกษาอย่างถ่องแท้เสียก่อนว่าชาวบ้านมีปัญหาหรือมีความ
ต้องการที่แท้จริงอย่างไร การกำหนดโครงการช่วยเหลือต่างๆ ก็มักจะทำกันในส่วนกลาง โดยขาดข้อมูล
พื้นฐาน ทำให้การพัฒนาไม่บังเกิดผลดีตามที่คาดไว้"

ซึ่งก็ตรงกับงานวิจัยของวิรัช วิรัชนิภาวรรณ(2535) ที่ได้ผลการศึกษาว่าการบริหารจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่สูงขาดจุดเน้นเรื่องการจัดการในระดับพื้นที่อย่างทั่วถึง ขาด
การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและรัฐไม่เปิดโอกาสกระจายอำนาจความรับผิดชอบ
ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร และทัศนคติมุมมองของเจ้าหน้าที่ส่วน
ราชการมักจะมีทัศนคติว่า "ชาวเขาทำลายป่าเพราะทัศนคติที่ว่าชาวเขามองป่าว่าไม่มีใครเป็นเจ้าของ ป่าคือ
พื้นที่เพาะปลูกอันอุดมสมบูรณ์ ทัศนคติเช่นนี้นำไปสู่การตัดโค่น และเผาป่าเพื่อทำเป็นพื้นที่เพาะปลูก" ทั้ง
ที่ในความเป็นจริงกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตพื้นที่สูง โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้งมีความเชื่อในเรื่องของ
เทพเจ้าหรือผีที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ ป่าเขา ลำเนาไพร ซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในระบบความคิดอย่าง
ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้

และโดยข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนใหญ่แล้วก็มักจะเป็นใน
ลักษณะการสั่งการ ชี้นำ มากกว่าจะทำการกระตุ้นศักยภาพของชุมชนให้ริเริ่มและคิดเอง โครงสร้างชุมชน
ส่วนใหญ่จึงได้รับผลกระทบ เกิดการเปลี่ยนแปลง มีค่านิยม ความเชื่อและเป็นชุมชนเมืองบนดอย มี
วัฒนธรรมตามกระแสบริโภคนิยม ฐานการเกษตรถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทน
การเกษตรเชิงอนุรักษ์ วิถีชีวิตโดยรวมถูกครอบงำโดยคนภายนอก ตลาดและการบริการของรัฐ การพึ่งพิง
ป่าจึงลดลง (อเนก นาคะบุตร, 2536) นี่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตในชุมชนเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมใน
เมือง ไม่เป็นมิตรและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในชนบท

รวมทั้งแนวทางการจัดการทรัพยากรของรัฐก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ดังจะเห็นได้จากการขีดเส้นกำหนดเขตป่าสงวนฯและป่าอนุรักษ์ฯที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานข้อมูล ข้อเท็จจริงในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการตรวจสอบพิสูจน์สิทธิ ที่ผ่านมาก็ปรากฏว่าพื้นที่ป่าอนุรักษ์มักจะมีซ้อนทับกับพื้นที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินของชุมชน ดังงานวิจัยของRobert David(1983) ในเรื่องการควบคุมพื้นที่โดยรัฐ(Territoriality)ว่า รัฐมองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของรัฐ ทำให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลักษณะรวมอำนาจอยู่ที่ศูนย์กลางควบคุมพื้นที่ทั้งหมดที่รัฐได้ทำการขีดกำหนดไว้ การใช้พื้นที่ของคนไม่ใช่การใช้ในเชิงสัญลักษณ์

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าหน่วยงานจากภายนอกรวมทั้งนโยบายของรัฐได้เข้าไปมีบทบาทต่อการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถประสบผลสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง แต่ในบางโอกาสพบว่าการปฏิบัติไม่สามารถสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ชุมชน เพราะขาดความเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่จริง ขาดการประสานงานระหว่างพื้นที่และส่วนกลาง การทำงานยังแยกส่วนและไม่เป็นแบบบูรณาการ(อารักษ์ กัมปนาทาวร, 2545)

การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนจึงน่าจะเป็นแนวทางที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชนมากกว่า กล่าวคือการที่ชาวบ้านป่าแก๊ยะในเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีวิถีชีวิตอยู่กับธรรมชาติมายาวนาน ฉะนั้นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆจึงมักจะเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อที่สมาชิกในชุมชนเชื่อว่า ป่าทำให้หมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข ฉะนั้นในทุกๆปีชุมชนจะจัดให้มี "พิธีกรรมดงแข่ง" ซึ่งเป็นการบูชาต้นไม้ใหญ่ในชุมชนที่ตรงสูงใหญ่ ไม่มีตำหนิเพราะเชื่อว่าเจ้าผู้ครอบครองชุมชนสิงสถิตอยู่ ณ ต้นไม้ใหญ่ต้นนั้น

การบูชาต้นไม้ใหญ่สวยงามในรูปของ "พิธีกรรมดงแข่ง" นี้ย่อมจะหมายถึงชุมชนมีความเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่ต้นดังกล่าวคือแหล่งกำเนิดสรรพชีวิตในชุมชน ฉะนั้นในทุกๆปีก่อนเทศกาลปีใหม่ชุมชนจึงได้จัดให้มีพิธีกรรมดงแข่ง เพื่อบอกกล่าว ขอบคุณบรรพบุรุษ นอกจากนี้ก็มีการนับถือผีบ้านและผีป่าว่าเป็น "อำนาจ" ที่โยงอยู่กับระบบเครือญาติหรือ "แซ่" ในสายตระกูล ฉะนั้นชุมชนจึงให้ความเคารพกับผู้อาวุโสของ "แซ่"

การให้ความเคารพในระบบอาวุโสก็ยังเป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรระหว่างสมาชิกในชุมชนด้วย กล่าวคือ กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างแซ่ตระกูล วิธีการจัดการของชาวม้งไม่นิยมจัดการปัญหาแบบรุนแรงเด็ดขาด แต่จะคำนึงถึงหลักการประนีประนอมเป็นที่ตั้ง ฉะนั้นเมื่อมีปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรฯและพื้นที่ดินทำกินในชุมชน ชุมชนจึงสามารถทำการคลี่คลายและแก้ไขปัญหาตนเองได้โดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรง

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าสำนักของการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนได้สะท้อนให้เห็นจากการสละพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อเป็นพื้นที่ปลูกป่า มีการกันเขตพื้นที่ป่าออกเป็นป่าประเภทต่างๆและมีคณะกรรมการคอยทำหน้าที่ดูแล การทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า พร้อมกำหนดขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ดินทำกิน ไว้อย่างชัดเจน รวมทั้งการบวชป่าเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าป่าบริเวณพื้นที่ดังกล่าวจะ ไม่มีการตัดโค่นเป็นอันขาด

สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีศักยภาพในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติภายใน โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐมาทำการจัดการให้กับชุมชน

ข. การปรับตัวและตอบโต้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ในการศึกษาคั้งนี้พบว่าวิถีชีวิตความเป็นอยู่รวมถึงการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในมีการเปลี่ยนแปลงตามเหตุผลและปัจจัยที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน ปัญหาที่ปรากฏมีความเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยของชุมชน วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จากการเปลี่ยนแปลงทำให้ชุมชนต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนมากยิ่งขึ้น

กล่าวคือนับตั้งแต่มีการตั้งเป็นหมู่บ้านมา ชุมชนฯ ได้รับการกดดันให้ปรับตัวเข้าสู่การพัฒนาตามแนวทางของราชการและเปลี่ยนวิธีการใช้ทรัพยากรเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่อง สภาพสังคม วัฒนธรรมเปลี่ยนเข้าสู่ระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ที่ต้องใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น พร้อมกับวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเทคนิควิทยาการสมัยใหม่ จนสภาพสังคมตามลักษณะทางชาติพันธุ์ปรับเปลี่ยน ขณะที่รัฐและกลุ่มคนจากภายนอกก็ได้พยายามสร้างความชอบธรรมที่จะเข้าถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนฯ ในรูปแบบของการอนุรักษ์และการได้รับผลกระทบจากวิธีการใช้ทรัพยากรของชุมชนฯ จนมีความแตกต่างกันในการเข้าถึงและใช้ทรัพยากรกลายเป็นประเด็นนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างชุมชนฯ กับชุมชนรอบข้าง ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในระดับชาติพันธุ์

ทั้งนี้หากดูจากแนวทางการแก้ไขในอดีตที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาต่างๆในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างก็มักจะ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้ก็เนื่องจากทุกอย่างในชุมชนมีการเชื่อมโยงกันอย่างไม่สามารถแยกออกจากการได้ ปัญหาหนึ่งมักจะถูกนำไปสู่อีกปัญหาหนึ่งหรือจากมิติหนึ่ง ไปสู่มิติหนึ่ง อันเนื่องมาจากพลวัตรปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าหรือสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตลอดเวลา เช่น ปัญหาของเรื่องระบบนิเวศ มีความเชื่อมโยงกับเรื่องขอสิทธิมนุษยชนในเขตพื้นที่สูง รวมไปถึงความสับสนในสิทธิการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และความไม่เข้าใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชน

ฉะนั้นในช่วงระยะที่ชุมชนฯทำการปรับตัวเข้าสู่ระบบการพัฒนา ชุมชนฯจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการใช้ที่ดินจากการเน้นเพื่อการบริโภคหันมาเป็นการเน้นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ตามคำแนะนำของสถาบันการพัฒนาที่เข้าไปในชุมชนฯ กล่าวคือช่วงแรกเน้นการส่งเสริมให้ชุมชนฯเลิกและลดการปลูกฝิ่นเป็นหลัก จึงสนับสนุนให้ชุมชนฯทำการปลูกพืชไร่ไร่เองซึ่งได้แก่ การปลูกท้อ กาแฟ แครอทแดง ซึ่งในขณะนั้นเป็นพืชที่ยังไม่เป็นที่ต้องการของตลาด และองค์กรที่เข้าไปส่งเสริมก็ไม่ได้ตอบสนองระบบตลาด

ไว้รองรับการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดต่างๆของชุมชน แต่ต้องการเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแผนการใช้ที่ดินมากกว่า และในระยะต่อมาเมื่อมั่นใจว่าชุมชนฯสามารถเลิกการปลูกฝิ่นได้อย่างถาวร จึงหันมาสนับสนุนการผลิตพืชที่สนองระบบตลาด

ผลจากการที่ชุมชนฯหันมาทำการผลิตเพื่อการพาณิชย์จึงมักจะถูกพูดถึงการใช้สารเคมีทั้งจากส่วนราชการและจากชุมชนรอบข้าง โดยเฉพาะชุมชนพื้นราบตอนล่าง ฉะนั้นในช่วงนี้ชุมชนฯจึงต้องเผชิญกับความเสี่ยงในเรื่องการขาดทุนหากไม่ยอมใช้สารเคมีและต้องยอมถูกประมาณจากสังคมถึงการที่ใช้สารเคมีอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนฯทำการปรับตักระบบการผลิตเข้าสู่ระบบการผลิตแผนใหม่ แสดงให้เห็นถึงความพยายามของชุมชนที่จะปรับตัวทั้งในแง่ของการปรับตัวทางสังคมและการผลิตให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางนิเวศ ซึ่งหากจะย้อนกลับไปจะเห็นว่านับตั้งแต่ยุคของการตั้งถิ่นฐานซึ่งเริ่มปลูกพืชให้สอดคล้องกับพื้นที่และระบบนิเวศที่อยู่รอบๆ พืชส่วนใหญ่ในช่วงแรกจึงเป็นพืชเมืองหนาวและมีระบบการจัดการป่าโดยใช้ระบบเครือข่ายอาวุโสของหมู่บ้านควบคู่กับพิธีกรรมต่างๆและระเบียบที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น หลังจากนั้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเขตพื้นที่สูงไทย - นอร์เวย์ให้ปรับตัวเข้าสู่การผลิตแผนใหม่เพื่อลดเลิกการปลูกฝิ่น ชุมชนฯจึงได้ทำการปรับเข้าสู่การผลิตพืชเมืองหนาวเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะกับทำที่เรื่องฝิ่น ฉะนั้นพืชที่ชุมชนฯปลูกในระหว่างนี้จึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่ให้ผลผลิตเร็วและราคาดี

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากสิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นว่าชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะ ในซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งในเขตพื้นที่สูงยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับสภาพทางนิเวศและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หากชาวบ้านมีทางเลือกที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ทั้งความยั่งยืนของชีวิตและความยั่งยืนทางธรรมชาติโดยมิก่อให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนรอบข้างและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ชุมชนก็พร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ระบบสังคมใหม่

แต่หากชุมชนถูกจำกัดทางเลือก ไม่มีทางเลือก ไม่สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนก็จะมีการตอบโต้ต่อแรงกระทำดังกล่าวในรูปแบบต่างๆ และปฏิเสธที่จะปรับตัวเข้าสู่ระบบสังคมใหม่

2.2. ข้อค้นพบกับการถกเถียงทางทฤษฎี

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของบ้านม้งป่าเกี๊ยะใน” ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและค้นพบข้อสำคัญหลายประการด้วยกันตามบทสรุปที่ได้นำเสนอแล้ว

แต่สำหรับในที่นี้ผู้ทำการวิจัยจะนำเฉพาะข้อค้นพบที่สำคัญๆและเด่นๆมาทำการอภิปราย เพื่อเชื่อมโยงเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่ได้ศึกษาแล้ว ซึ่งมีวัตถุประสงค์และรายละเอียดใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยเชื่อว่า การนำข้อค้นพบที่ได้มาทำการเชื่อมโยงเนื้อหาและอภิปรายผลร่วมกับข้อค้นพบของงานวิจัยท่านอื่นที่ได้ทำการศึกษาไว้ อาจสามารถยกระดับให้เป็นนามธรรมหรือแนวคิดเชิงทฤษฎี อาจมีทั้งส่วนที่สนับสนุนส่งเสริมหรือขัดแย้ง ซึ่งจะขอนำเสนอการอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ข้อถกเถียงในประเด็น ชาวเขามองทรัพยากรธรรมชาติไม่มีเจ้าของ เป็นของฟรี

กล่าวคือตามความเข้าใจของรัฐและคนทั่วไปมักจะเข้าใจและมองว่า ชาวเขาหรือชุมชนในเขตพื้นที่สูงมองว่าทรัพยากรธรรมชาติเป็นของฟรี ซึ่งมีอยู่อย่างมากมาย ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ชาวเขาหรือชุมชนในเขตพื้นที่สูงจึงสามารถเข้าทำการจับจองนำมาใช้ได้อย่างเสรี โดยไม่ต้องขออนุญาตใคร

ประเด็นนี้ผู้ทำการศึกษาค้นพบว่าไม่ได้เป็นเช่นนั้น เหตุเนื่องจากสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านป่าเกี๊ยะในเชื่อว่าพื้นที่ทุกส่วนในโลกนี้ล้วนมีเทพผู้ครองหรือเจ้าที่เจ้าทางอยู่ ไม่สามารถล่วงละเมิดโดยใจเหตุได้ โดยชุมชนได้สะท้อนความเชื่อเหล่านี้ออกมาให้เห็นในรูปของการบวชป่า(แดงเซ่ง) การเซ่นเทพเจ้าต้นน้ำที่กระทำกันเป็นประจำทุกๆปี ส่วนพิธีกรรมการเซ่นเทพเจ้าแห่งไฟจะกระทำกันในช่วงหน้าแล้งที่เสี่ยงต่อการเกิดไฟป่าและทุกครั้งก่อนเผาไร่เก่าเพื่อเตรียมดินเพาะปลูก

ข้อค้นพบเหล่านี้ตรงกับงานศึกษาวิจัยของอะลีย์ วาณิชประดิษฐ์(2546)ในเรื่อง “พลวัตของความรู้อิงถิ่นในฐานะปฏิบัติการของการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรบนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ที่ได้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มชาติพันธุ์ม้งเชื่อว่าหลังจากที่เหยอะเซ้า(พระเจ้าหรือเทพผู้สูงสุดของชาวม้ง)ได้สร้างโลกแล้ว ได้มอบหมายให้ภูมิตเวดาคีตนควบคุมสรรพสิ่งในโลก โดยอยู่ประจำสี่ทิศคือ เหนือ ใต้ ตะวันออก ตะวันตก และให้ภูมิตเวดาสององค์ดูแลโลกมนุษย์คือ ภูมิตเวดา “ตี” (Tim) หรือ “พระแม่ฟ้า” และภูมิตเวดา “ถือ” (Thwv) หรือ พระแม่ธรณี ฉะนั้นระบบนิเวศที่ประกอบด้วยดิน น้ำ ป่า กระทั่งวัฒนธรรมชาติ เช่น คอไม้ โขคหิน ขุนห้วย จอมปลวก ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่มีชีวิต โดยมีผู้ให้กำเนิดถึงมีธรรมชาติดำรงอยู่ให้เห็น สัมผัสได้ ซึ่งมีมาก่อนกำเนิดของมนุษยชาติ จึงมีอิทธิพลควบคุมการกระทำของคน ผู้ นั่นคือ เซ่ง เต๊ะ เซ่ง เซ่อ(xeeb teb xeeb chaws) หรือ “เจ้าที่เจ้าทาง” (ยุทธพงษ์ สืบศักดิ์วงศ์, 2546 อ้างในอภัย วาณิชประดิษฐ์, 2546)

ด้วยเหตุนี้การใช้ทรัพยากรจึงต้องทำพิธีก่อนเสมอ เพื่อแสดงถึงการขออนุญาตและอ่อนน้อมต่อมตนต่อธรรมชาติ หากฝ่าฝืน เช่น ใช้ทรัพยากรมากเกินไปหรือประพฤติกิจลามกอนาจารต่อธรรมชาติ เจ้าที่อาจลงโทษหรือผิดผีจนล้มป่วยได้

ในขณะที่ตลาดขาย รมิตานนท์และคณะ(2536)ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ศักยภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนชาวกระเหรี่ยงบ้านเมืองงาม อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ชาวกระเหรี่ยงบ้านแม่หาร อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และชาวไทยลื้อบ้านน้ำไคร้ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน"

ผลการศึกษาดังกล่าวพบว่าชุมชนฯ ได้นำแนวคิดการจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากภคิมาศสอน ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมและสิทธิในทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ในท่ามกลางความขัดแย้งและการแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอกทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ชุมชนก็ยังสามารถมีการปรับตัวและดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นพื้นฐานในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนไว้ได้

จากข้อค้นพบที่ตรงกันเหล่านี้จุดที่น่าสังเกตก็คือ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ม้งหรือกลุ่มชาติอื่นที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูงของประเทศไทย เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ(กระเหรี่ยง)ต่างก็มีความเชื่อในเรื่องของผู้สิงห์สถิตย์อยู่ตามธรรมชาติ หรือ "เจ้าที่เจ้าทาง" ฉะนั้นจึงหลีกเลี่ยงการกระทำใดๆก็ตามที่อาจละเมิดเจ้าที่เจ้าทางได้ นั่นหมายถึงชุมชนในเขตพื้นที่สูงเป็นชุมชนที่มีความเคารพต่อธรรมชาติ มีความอ่อนน้อม ถ่อมตน ไม่กระทำการสิ่งใดกับธรรมชาติอย่างรุนแรงหรือดูถูก ซึ่งตรงข้ามกับความเข้าใจของคนทั่วไป

2. ข้อถกเถียงในประเด็น การเกษตรในเขตพื้นที่สูงเป็นเกษตรกรรมแบบไร่เลื่อนลอย

Thomas Enters(1995)ผู้ทำวิจัยเรื่อง "The Economics of Land Degradation and Resource Conservation in Northern Thailand" ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า "ในประเทศไทย หากจะถามคนทั่วไปว่าอะไรเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตพื้นที่สูง คนทั่วไปจะไม่ถึงเลที่จะตอบว่า เกิดจากการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขา(ม้ง)"

เช่นเดียวกับงานวิจัยของชยติ ผลชวนปัญญา(2543)ได้กล่าวไว้ว่า ในอดีตชุมชนม้งบ้านแม่สาใหม่ ก่อนที่จะเลิกทำการปลูกฝิ่น การทำเกษตรของชุมชนฯเป็นวิธีที่ง่ายและมีวิธีการแบบดั้งเดิมกล่าวคือ การทำไร่เลื่อนลอย(Shifting Cultivation) การเผาป่า โดยวิธีการจางป่าตัดต้นไม้ให้ราบเรียบและดำเนินการเผาทั้งหมด(Slash and burn) ซึ่งก่อให้เกิดความแห้งแล้งและการปลูกฝิ่นก็ทำให้ประเทศชาติเสียชื่อเสียง เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ(Waranoot, 1992)

มุมมองเหล่านี้คือมุมมองของคนไทยทั่วไปและรัฐบาลไทยต่อรูปแบบการทำเกษตรของชาวเขา แต่จากการศึกษาวิจัยพบว่า การเกษตรของชุมชนชาวเขาบ้านป่าเกี๊ยะ ในไม่ได้เป็นแบบตัดแล้วเผา(Slash and burn)หากแต่เป็นการทำเกษตรแบบจัดการที่ดินในลักษณะทำยาว – ทิ้งยาว(Long cultivation) กล่าวคือชุมชนจะทำการเพาะปลูกในเขตพื้นที่เดิมซ้ำ ตั้งแต่ประมาณ 4 – 5 ปี หรือบางที่อาจถึง 10 ปี และเมื่อปรากฏว่าพื้นที่ดินเริ่มหมดความอุดมสมบูรณ์แล้วก็จะเลิกทำการเพาะปลูกและปล่อยให้ฟื้นไว้เพื่อให้ดินได้พักตัว พื้นที่ความอุดมสมบูรณ์ จากนั้นเมื่อดินมีการฟื้นตัวแล้วก็จะกลับมาทำการเพาะปลูกในพื้นที่เดิมซ้ำอีก แต่ระยะที่

มีการปล่อยให้คนมีการฟื้นตัวก็มีคนไม่ขึ้นเป็นพุ่ม และเมื่อเกษตรกรไปแผ้วถางอีกครั้งหนึ่ง จึงทำให้คนที่ไม่รู้กระบวนการทำไร่หมุนเวียนของชาวม้ง เข้าใจว่าเป็นการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย

3. ข้อถกเถียงในประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนพื้นที่สูงต้องดำเนินการโดยรัฐ กล่าวคือ รัฐและคนทั่วไปมีมุมมองว่าชาวเขาหรือชุมชนบนพื้นที่สูงไม่มีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฉะนั้นรัฐจึงต้องเข้าไปทำการส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักอนุรักษ์ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบของการประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ป่าอนุรักษ์และป่าสงวนเป็นต้น แต่จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าวิธีการดังกล่าวเป็นวิธีการที่ตรงกันข้ามกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างสิ้นเชิง เป็นวิธีการที่ชุมชนไม่ยอมรับ แต่กลับมีปฏิกิริยาในเชิงต่อต้านมากกว่า เนื่องจากชุมชนมีวิถีในการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนตามวิธีการและภูมิปัญญาของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของของอะภัย วณิชประดิษฐ์ (2546) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “พลวัตของความรู้ท้องถิ่นในฐานะปฏิบัติการของการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรบนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่” ที่พบว่าความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนม้งแม่สะเกิดจากการรวมพลังผลงานแนวคิดอนุรักษ์เชิงพัฒนาของกลุ่มคนรุ่นหนุ่มสาว กับแนวคิดอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรมของกลุ่มผู้อาวุโส ในฐานะที่ทั้งสองกลุ่มเป็นเครือญาติเดียวกันและต้องต่อสู้กับการเผชิญปัญหาาร่วมกัน

อย่างไรก็ตามแรงกดดันดังกล่าวก็เกิดผลดีเช่นกัน กล่าวคือจากการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์ของหน่วยจัดการต้นน้ำห้วยบ่อแก้ว กรมป่าไม้ในอดีต และปัจจุบันอุทยานแห่งชาติขุนนางานกำลังมีความพยายามที่จะประกาศเขตพื้นที่อุทยานเพิ่ม ได้เป็นแรงผลักดันสำคัญให้ชุมชนต้องทำการอนุรักษ์และมีการจัดการกับทรัพยากรภายในชุมชนให้อยู่ในสภาพที่ดีสมบูรณ์เพื่อแสดงความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของและป้องกันมิให้คนอื่นมาครอบครอง

ผลการวิจัยที่ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของสันติธา กาญจนพันธุ์(2537)ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ป่า กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน” โดยใช้ความคิดว่าพฤติกรรมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ น้ำ ที่ดินของชุมชนเป็นการตอบสนองต่อบริบททางนิเวศวิทยา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นเงื่อนไขภายในท้องถิ่นและเงื่อนไขในระดับประเทศที่ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น พิจารณาถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ฐานการผลิต ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆในท้องถิ่น ระบบความเชื่อของชุมชน การขยายบทบาทของรับเข้าไปในท้องถิ่น อาทิการให้สัมปทาน การปลูกป่าในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม สภาพการจัดสรรที่ดินทำกิน การสร้างถนนและโครงสร้างพื้นฐานอื่นๆ การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์เข้าสู่พื้นที่ป่า การเคลื่อนย้ายแรงงาน และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบท ซึ่งสันติธา(2537)พบว่าหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยต่อการรักษาป่าของชุมชนในเขตภาคเหนือตอนบนก็คือ การที่ชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกับบุคคลจากภายนอกชุมชน

เช่นเดียวกับงานวิจัยของชยติ ผลชวนปัญญา(2543)ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่" พบว่าเมื่อชุมชนบ้านแม่สาใหม่ถูกจำกัดเนื่องจากอยู่ในเขตพื้นที่อุทยาน แห่งชาติสุเทพ - ปุย ผู้นำชาวบ้านจึงมีความคิดว่าชุมชนต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาวิกฤตต่างๆที่กำลังเผชิญอยู่ โดยเฉพาะเรื่องป่าที่เป็นหัวใจของความยั่งยืนของระบบนิเวศและวิถีชีวิตของชุมชน จึงได้มีความพยายาม ในการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนและใกล้เคียงให้เห็นความสำคัญในการช่วยกันฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดย เริ่มมีการกันพื้นที่ทำกินออกจากพื้นที่ป่าดงซ่ง และวางกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาขึ้น

ข้อค้นพบที่ได้จากผลการวิจัยซึ่งตรงกันเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การที่ชุมชนได้มีการอนุรักษ์ ดูแล และจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจนและจริงจังนั้นน่าจะเกิดจากความรู้สึก รักและหวงแหนทรัพยากรของตัวชุมชนเองมากกว่าจะเกิดจากการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ ทรัพยากร โดยองค์กรจากภายนอก ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงให้ว่าชุมชนมีศักยภาพและวิธีการที่ดีในการที่จะ ดูแลจัดการทรัพยากรภายในชุมชนกันเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาหรือให้บุคคล องค์กรจากภายนอกเข้ามา ทำการดูแลจัดการให้

4. ข้อถกเถียงในประเด็นชุมชนถูกรอบงำทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากสังคมภายนอก จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า เดิมชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย เศรษฐกิจ เป็นแบบพอเพียงจึง ไม่มีปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม แต่ระยะต่อมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้น ทำให้ชุมชนจำต้องมีการปรับตัวเป็นสังคมแบบสมัยใหม่ที่มีการบริโภคนิยมเนื่องจากเศรษฐกิจเปลี่ยนเป็น แบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ จึงทำให้ชุมชนต้องประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ข้อค้นพบที่ได้นี้ตรงกับงานวิจัยของชยติ ผลชวนปัญญา(2543)ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนววัฒนธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่สาใหม่ ตำบล โป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่" พบว่าประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา กระแสการพัฒนาได้ผลักดันให้ชุมชนชาวเขา รวมทั้งบ้านแม่สาใหม่ให้เข้าสู่ความทันสมัยและพัฒนาเพื่อจะได้มีการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยอย่างถาวรเป็น หลักแหล่ง ลดการปลูกพืชเสพติด เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้วัฒนธรรมใหม่จากภายนอกเริ่ม ไหลบ่า เข้าในหมู่บ้าน มีการติดต่อกับหน่วยงานราชการ คนพื้นราบ พ่อค้าแม่ค้า ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมใหม่ จากภายนอกซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่าได้ค่อยๆคืบคลานเข้ามาครอบงำวัฒนธรรมดั้งเดิม และวัฒนธรรม ดั้งเดิมถูกมองว่าเป็นเรื่องของความมั่งงาย ไร้สาระ ล้าสมัย และเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางต่อการพัฒนากระแส หลัก ส่งผลให้บทบาทของผู้อาวุโสถูกแทนที่ด้วยการ จัดตั้งผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมา ใหม่ ขณะเดียวกันก็มีการคัดคนเข้ามาในหมู่บ้าน มี โรงเรียนเกิดขึ้น โดยมีการนำหลักสูตรและครูจาก

ภายนอกเข้ามาในชุมชน พร้อมกับดึงดูดหลานของชาวบ้านเข้าสู่ระบบความเชื่อ พิธีกรรมต่างๆ และกฎจารีตประเพณีของชุมชนที่เป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกันถูกลดความสำคัญและอ่อนตัวลงไปเรื่อยๆ

กระทั่งประมาณปี 2523 – 2524 วิถีชีวิตของชุมชนฯ ก็ต้องพบกับความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่เมื่อมีการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกเพื่อขาย และต้องพึ่งพิงอยู่กับระบบตลาดจากภายนอกเป็นหลัก พร้อมๆ กับการเริ่มสูญหายไปของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์พื้นบ้าน ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและชุมชนในเวลาต่อมา คือ มีการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเป็นบริเวณกว้าง มีการใช้สารเคมีทำให้ดินเสื่อมสภาพและน้ำเริ่มลดลง ขณะเดียวกันราคาพืชผักก็ตกต่ำ สุขภาพของชาวบ้านก็เริ่มทรุดโทรม บ้านแม่สาใหม่จึงตกอยู่ในสภาพไร้ระเบียบ กล่าวคือ ไม่มีอะไรที่จะเป็นจุดยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน และเริ่มควบคุมคนในชุมชนไม่ได้ และคนรุ่นใหม่ที่เป็นหนุ่มสาวเกิดความสับสนและขัดแย้งในเอกลักษณ์ของตนเองเป็นอย่างมาก

จากงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะในและชุมชนบ้านแม่สาใหม่ได้ยอมจำนนต่ออำนาจครอบงำและกระบวนการกักขังจากภายนอก

แต่จากงานศึกษาของอะภัย วณิชประดิษฐ์ (2546) ในเรื่อง “พลวัตของความรู้ท้องถิ่นในฐานะปฏิบัติการของการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรบนพื้นที่สูง : กรณีศึกษาชุมชนบ้านแม่สาใหม่ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่” กลับตรงข้ามกับของชยุดิ(2543)และผู้ทำการวิจัย กล่าวคืออะภัย(2546)พบว่าชุมชนแม่สะได้ใช้ผลประโยชน์จากการมีอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่หลากหลาย ในลักษณะที่คาบเกี่ยวกันและถักถักกันเอง ซึ่งจำแนกเป็นกลุ่มม้งในเมืองกับกลุ่มม้งบนพื้นที่สูง ได้ร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนมีภาพลักษณ์เป็นชุมชนอนุรักษ์ ชุมชนท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และชุมชนปลอดยาเสพติด

ซึ่งจากการค้นพบของอะภัย(2546)ได้ยืนยันว่าชุมชนแม่สะมิได้จำนนต่ออำนาจครอบงำและกระบวนการกักขังจากภายนอก แต่ชุมชนกลับปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างหลากหลายรูปแบบในหลายระดับ โดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างความชอบธรรมในการต่อรองอำนาจ ซึ่งมีลักษณะเป็นการแปลงทุนเชิงสัญลักษณ์ เป็นทุนให้กับการต่อสู้ทางการเมืองเรื่องอัตลักษณ์

3. ข้อเสนอแนะ

ก. ข้อเสนอแนะทางด้านศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. ทูมทรัพยากรธรรมชาติ

การที่ปัจจุบันชุมชนฯ ได้มีการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติทั้ง 3 ประเภทที่มีอยู่ในชุมชนคือ ป่าไม้ ดิน และน้ำอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้นตลอดช่วงกว่าสิบปีที่ผ่านมา ทรัพยากรทั้ง 3 ประเภทนี้จึงได้รับการฟื้นฟูและดูแลรักษาจนได้กลับคืนสู่สภาพที่ดีอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าในช่วงหน้าร้อนชุมชนฯ จะต้องประสบกับปัญหาน้ำในลำห้วยแห้งขอดอยู่บ้าง แต่ในช่วงฤดูกาลอื่นๆ ชุมชนก็มีน้ำใช้ตลอดปี

ฉะนั้นข้อเสนอแนะต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนก็คือ ให้ทำการดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติทั้ง 3 ประเภทนี้ให้คงอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์เช่นนี้ต่อไป เพื่อให้มีการฟื้นตัวอยู่ในขั้นที่สมบูรณ์ที่สุดอีกครั้งหนึ่ง

2. ทูมภูมิปัญญาชาวบ้าน

การที่ชุมชนฯ ได้นำเอาภูมิปัญญาประเภทต่างๆ ของชาวบ้านมาใช้ในการจัดการกับ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งได้ประจักษ์ให้เห็นแล้วว่ามีผลทำให้ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีการฟื้นตัวกลับคืนสู่สภาพที่ดีอีกครั้งหนึ่ง ย่อมแสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติที่ดีและได้ผล

อย่างไรก็ตามในกลุ่มเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนฯ ปัจจุบันมักจะไม่ค่อยได้รับการถ่ายทอดภูมิ ปัญญาเหล่านี้จากกลุ่มคนรุ่นพ่อแม่และแม่ที่ควร ซึ่งหากยังเป็นเช่นนี้อยู่ในระยะยาวจะทำให้เด็กและเยา วชนเหล่านี้ไม่รู้และเข้าใจถึงภูมิปัญญาเหล่านี้ก็ส่งผลกระทบต่อศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของชุมชนในอนาคต

ฉะนั้นข้อเสนอแนะในประเด็นนี้ก็คือ รัฐควรสนับสนุนให้โรงเรียนภายในชุมชนฯ ควรจะมีหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรจุให้กลุ่มลูกหลานและเยาวชนในยุคปัจจุบันได้เรียนรู้อย่างเป็นทางการ

3. ทูมพิธีกรรมและความเชื่อ

ทูมพิธีกรรมก็เช่นเดียวกับทูมภูมิปัญญาชาวบ้าน กล่าวคือการที่ชุมชนฯ ได้นำเอาความเชื่อและพิธี กรรมต่างๆ มาใช้ในการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งก็ได้ประจักษ์ให้เห็นแล้วว่ามีผลทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนมีการฟื้นตัวกลับคืนสู่สภาพที่ดีอีกครั้งหนึ่ง ย่อมแสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมและ ความเชื่อเหล่านี้เป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ดีและได้ผล

อย่างไรก็ตามความเชื่อและพิธีกรรมบางอย่างก็เป็นความเชื่อที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมใน ปัจจุบัน และเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มักจะไม่ค่อยมีความเข้าใจถึงพิธีกรรมเหล่านั้นเท่าไร ฉะนั้นชุมชน จึงควรปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมบางอย่างให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้เด็กและ เยาวชนสมัยใหม่เข้าใจถึงความหมายของพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งควรเป็นความเข้าใจที่ยืน อยู่บนพื้นฐานของเหตุและผล

4. ทวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจุบันการที่ชุมชนมีวิธีการต่างๆในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้ง 3 ประเภทคือ ดิน น้ำ ป่า อย่างเป็นระบบและรูปธรรมซึ่งส่งผลดีต่อคุณภาพของสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยตรง จึงเท่ากับว่าวิธีการต่างๆเหล่านี้ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้เดินมาถูกทางแล้ว

เพราะฉะนั้นผู้นำในชุมชนฯจึงควรจะสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนยังคงวิธีการต่างๆเหล่านี้ให้ดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง

5. ทวนการใช้เครือข่าย

การเป็นสมาชิกกับกลุ่มเครือข่ายสิ่งแวดล้อมทำให้ชุมชนฯได้รับทราบข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งก็ส่งผลดีต่อการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน อย่างไรก็ตามโดยมากเป็นความร่วมมือในระดับผู้นำและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ในระดับล่างคือสมาชิกในชุมชนยังไม่ค่อยมีความรู้ที่คิดว่าตัวเองร่วมเป็นสมาชิกและไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของกลุ่มเครือข่าย จึงควรเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมมากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

6. ทวนทรัพยากรบุคคล

การที่ชุมชนเปิดโอกาสให้ผู้นำทุกคนในชุมชนฯเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชนิดต่างๆในชุมชนเป็นสิ่งที่ดีแล้ว แต่สิ่งที่ขาดอยู่ก็คือ ในระดับรากหญ้าหรือชาวบ้าน ยังไม่ค่อยมีการเปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนร่วมเท่าไรนัก

ฉะนั้นเป็นสิ่งที่ดีมากหากชุมชนจะเปิดโอกาสให้คนกลุ่มนี้เข้ามามีส่วนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้มักจะเป็นเพียงกลุ่มคนที่สนองตามคำสั่งซึ่งยังไม่ค่อยเข้าใจถึงนโยบายและวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของชุมชนว่าทำไมจึงต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ข. ข้อเสนอแนะทางการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

จากการที่ชุมชนฯ ได้รับการกดดันให้ปรับตัวเข้าสู่การพัฒนาตามแนวทางของราชการและเปลี่ยนวิธีการใช้ทรัพยากรเข้าสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่อง ทำให้สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง

กล่าวคือเศรษฐกิจของชุมชนได้ถูกผลักดันให้เข้าสู่ระบบการผลิตแบบสมัยใหม่ที่ต้องใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ทางด้านสังคมที่เคยมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติก็เปลี่ยนไปเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับเทคนิควิทยาการสมัยใหม่แทนและก่อให้เกิดหนี้สินตามมามากมาย จึงทำให้สภาพทางสังคมตามลักษณะทางชาติพันธุ์ปรับเปลี่ยนไปด้วย

1. ทางด้านเศรษฐกิจ

สนับสนุนให้ชุมชนมีการประกอบอาชีพหัตถกรรมหรืออาชีพที่ใช้ฝีมือเป็นหลัก เช่น อาชีพตีมีด อาชีพเย็บปักถักร้อย เนื่องจากปัจจุบันการประกอบอาชีพโดยปลูกพืชเศรษฐกิจ ถูกจำกัดด้วยต้นทุนและพื้นที่ในการทำเกษตร ในขณะที่ตัวรัฐก็ควรดำเนินนโยบายพักหนี้เกษตรกรต่อไป เนื่องจากปัจจุบันปัญหาใหญ่ที่สุดของเกษตรกรก็คือการที่ไม่สามารถขายผลผลิตได้ราคา และไม่สามารถชำระหนี้ได้

2. ด้านสังคม

สนับสนุนให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะการส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงกว่าประถมศึกษาปีที่ 6 เนื่องจาก ปัจจุบันสมาชิกที่มีการศึกษาในระดับที่สูงกว่า 6 ยังมีอยู่น้อยมาก ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาของชุมชนและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนโดยตรง

รวมทั้งควรจะมีการส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติมีความเข้มแข็ง เนื่องจากปัจจุบันการที่ชุมชนได้ไปรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆจากภายนอกมากมาย ทำให้สถาบันครอบครัวและระบบเครือญาติที่เคยเป็นระบบการปกครองและความสัมพันธ์ระดับรากหญ้าที่เข้มแข็งที่สุดของชุมชนเริ่มมีความเข้มแข็งที่น้อยลง ฉะนั้นหากชุมชนจะให้ความสำคัญและสนับสนุนให้ระบบเครือญาติและความ เป็นสถาบันครอบครัวยังคงเข้มแข็งเหมือนดังเช่นอดีต ก็จะเป็นสิ่งที่ดีมาก อย่างไรก็ตามความเป็นสถาบัน และระบบเครือญาติควรจะเป็นสังคมแบบสมัยใหม่ ที่สามารถปรับตัวตามความเหมาะสมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

3. ทางด้านสิ่งแวดล้อม

ควรมีการทำแผนพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงและสร้างกลไกการพัฒนาบนพื้นที่สูงที่ให้ความสำคัญและประชาชนในชุมชนฯ ซึ่งเป็นชุมชนบนเขตพื้นที่สูง ได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เนื่องจากแผนพัฒนาชนบทที่ผ่านมายังขาดมิติการมองที่ครบด้าน กล่าวคือยังขาดการคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบนิเวศน์และแบบแผนการผลิตที่ยั่งยืน